

PAPER DETAILS

TITLE: 1961 Anayasasinin Müdür Prensiblerine ve Müesseselerine Mukayeseli Kisa Bir Bakis

AUTHORS: Bahri SAVCI

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37341>

SIYASİ BİLİMLER ve HUKUK

1961 ANAYASASININ MÜDİR PRENSİPLERİ VE MÜESSESELERİNE MUKAYESELERİNİN BİR BAKIŞ (1)

Pr

1961 Anayasası, tesadüfen ortaya çıkmış bir belge değil, başka deyimle, 1961 Anayasası, bir ülkenin tarihinde, bazı aydınların ve siyasî kuvvet mensuplarından çıkmış bir vesika değildir; Bir masa başı işi değil, memleketimizin siyasal müesseselerinin gelişmesi sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Onun dayandığı ilkeleri, ihtiva ettiği belli başlı müesseseleri şöyle göstermeğe yeter. Bu Anayasanın beğenilmeyen yönleri yasal ve toplumsal gerçeğimize uymamış sayılabilir. Bu yönleri sürülebilir. Nitekim sürülmektedir de..

Durum böyle olunca, bundan şu da anlaşılabilmektedir : Geniş ölçüde geçmiş anayasaların içinde devami, teakübü olmak; gene 1961 anayasasının gelebilecek yeni fikirlerin in'ikâsı olmak. Bu fikirlerin müesseseleri araştırır iken, geçmiş anayasaların içinde de nasıl bir devami olduğunu göreceğiz. Kaldı ki bu fikirlerde uyandırdığı yeni fikirlerin, bu devami içinde de göreceğiz.

1961 şartlarının içinde eski anayasaların olduğunu bilmek için, bu eski anayasalarımızın da esas prensipleri ve müesseseleri, pek kısa olarak gözetilmekte fayda vardır :

I — 1876 Anayasasının temel fikirlerinin

Türkler, batılı anlamda Anayasalı Devlet anlayışını 1876 Anayasası ile girmişlerdir. Vâkıa, ondan önce de devlet idaresi âmme hukukunun devlet prensibi ile bağlanmış ve oldukları devlet hayatı ile, uyguladıkları siyasi kurallarıyla idare edilmekte idi. Bu da, batılı anlamda, müteal nizamda bir hukukun, devlet idaresi anlamında, bir Anayasalı devlet hayatı anlamında, bir kat çağdaş anayasacılığı, iktidarla halk arasındaki ilişki olarak iktidarın sınırlanması anlamında alınmıştır.

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

neğine kuvvetle bağlı rical, bundan ürkmüşlerdir. tere örneği meşrutiyet prensibini, mutlakiyet gele yumuşatan diğer aslî ve tâlî prensipler getirilmiş giltere usulü bir meşrutiyet getirme dileğini, hem bir şekilde i - Mutlakiyetin sınırlanarak, tek şahısta lakiyetçi otorite prensibinden vaz geçip, türlü de tecelli eden meşrutiyetçi - sınırlı otorite prensibi i disisi noksan ve sınırlı bir çerçeve içinde kalsa da, ik eden insan hakları ve hürriyetleri prensibini, 1876 iki müdür prensibi haline getirmiştir. Fakat başta padişah olmak üzere gelenekçi devlet ricali, z radikal bir değişmeyi ifade eden bu iki prensibi bazı tertiplere girmişlerdir. Bu da, monarşik irad hakikatin üstünlüğü ilkesi ile, icra - teşri münas mentonun zayıflığı, zayıf tutulması ilkesinin, Anay dır görüşler arasında yer alıp, teşkilâta ve mi olmasına yol açmıştır. Şimdi, kısaca, bu dört ilke

1 — İktidarlar ayrımı ve iktidara halk ortaklığı
islâmî meşrutiyet prensibi : 1876 Anayasasının gelemek istesek, Bu Anayasa, iktidar ayrımı ve iktidalgı esasını getiren ve nihayet, iktidarı da sınırlaygetirmiştir, böyle bir meşrutiyet prensibine dayanBurada, dikkat edilirse görülür ki, 1876 nın dört ye gösterdiğimiz bu ilke de, kendi içinde türlü uns

C — *İktidara sınır prensibi* : İster tidar ortaklaşması deyiniz, meşrutiyet p devlet gücü, 1876 da sınırlanmıştır. Bu s

D — *İslâmilik prensibi* : Bu sınıra içinde uygulanacaktır. Binaenaleyh, 1876 yanır.

2 — **Dar bir insan hakları ve hürriy** yasasının ikinci müdür prensibi, kendi kalsa da iktidara sınır teşkil eden insan l sibidir. Bu prensip de kaynağını tanzima

Bu prensibin 1876 da anlaşılışı, oldu değildir : Osmanlı mutlakiyeti zihniyeti,

A — *Hakların sayı bakımından dar* bakımından tam bir liste vermez. Ancak, taklık - öğretim ve öğrenim - tanınmış di kâyet haklarını ihtiva eder. Mülkiyeti, ko ği-kamu hizmetlerinde kullanılma hakkı hakkını - kanun dışı vergi ve mükellefiyet sadere ve angaryeye uğramama hakkını hakkını ihtiva eder. Bu suretle, ihtilâlle kisinin basit bir in'ikâsından ibaret kal dan fikir - seyahat - toplanma - söz h mesi ile, büyük bir noksan gösterir. Sos

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

yatın dayandığı anlayıştan tam bir fedakârlığa
sebeple, getirilen meşrutiyet anlayışı içine ve ya
mutlakiyet unsurlarını eklediler. Bu suretle ve
Anayasasını, ayrıca, şu iki prensibe de dayandı
ve hakkın üstünlüğü prensibi, parlâmentoyu zayıf

Gerçekten 1876 Anayasasına göre, bir iktida
larak, bütün devlet gücü monark tekelinde bırakıl
bu iktidara ortak kılınmıştır. Fakat, Anayasa ma
miştir ki, sonunda, siyasî hayatta ilk söz ve son s
kalmıştır. Monarşik irade ve onun eski hükümra
yin üstünde kalmıştır.

A — *Monark iradenin üstünlüğü* : Gerçekten
kullanmada monark iradesi en üstün durumdadır.
azli, yabancı devletlerle mukavele ve barış akdi, s
ilânı, parlâmentonun davet - tatil ve feshi, para
venliğini bozanları sürgün etme, kabinenin mühir
cak, padişah tasdik ve muvafakatı ile yürürlüğe g
nın tesbiti, hep, monark iradesine ve tasarrufuna

B — *Monarkın hükümranlık hakkının üstün*
narkın hükümranlık hakkı, mukaddes bir haktır
bunun muhafazası üzerine dayanır. Sağlam ve niz
mak için, devlet otorite ve güvenliğini muhafaza i
kümranlık hakkını dokunulmaz kılmak gerekir.

olmaktan uzaktır. Çünkü, bu hususlarda teşri yetkisinin mühim bir kısmı, icra u

1876 Anayasasının müesseselerine gürüz: 1876 Anayasası, sözünü ettiğimiz let yapısı kurmuştur. Yani, bir taraftan ğını ifade edici organlar yaratırken, öte ğının sultasına sahip devlet organları y

1 — Hâkim, üstün bir monark : 18 bine uyarak kurduğu organlardan, icra let başkanlığını, hâkim - üstün bir mona hâkim ve üstün mevki, monarkın sahip rının genişliğinde; politikayı, iktidar fa darın sahip olduğu imkânların genişli yet, hükümdar, kendi tâyin ettiği âyan y dolayısıyla parlâmentonun tümünü sevk kie getirilmiştir.

2 — Monarkla bağlı bir hükûmet : monarşisinde olduğu gibi bir icra uzvu bul edilmiş bulunan kuvvetler ayrımı pre olarak kurulmak ve Teşri karşısında faa Fakat 1876 Anayasası, böyle bir icra uz narşi çağında olduğu gibi, tamamiyle r yaratmıştır : Tâyininde, azlinde, faaliye layacağı ic ve dış politikanın tâyininde

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

lenden bir miktar üstün olabilirdi. Fakat 1876, Âyanlar üstünlük içinde bırakmakla yetinmemiş, onu, tır. Âyanı, şeriatın muhafızı, padişahın hükümrânı, hafızı, nihayet, hürriyetlerin, kanunu esasinin, dev memleket güvenliğinin, vatan korunmasının da m ona, Anayasanın tefsircisi olma yetkisini de tanım

C — *Monarkla sınırlamada* : Nihayet, bu par la pek sıkı olarak çevrilmekle de, çağdaşları par rılmıştır. Gerçekten, bir defa, Âyanı, tamamiyle den, parlâmentonun, bu hâkim dalı, monarka bağ lisi mebusanı da monark feshettiğinden, bu dal da lınmıştır. Nihayet, parlâmentonun daveti, tatile gö faaliyete teşebbüsü, nâzırları Yüce Divana sevki de tâbi kılındığından, bu yol ile de, parlâmento faali çevrilmiştir.

İşte, bu suretle görülüyor ki, Türkler, 1961 An den önce, Anayasalı devlet hayatına, demokrasi ha raltılmış prensipler, monarşininkine benzer müess lardır.

II — 1924 Anayasasına bir bakış :

Bununla beraber, Türkler, 1921 ve onu tamamla

lığına istidatlı müesseselere hiç bir yer
ruiyet temeli, iktidara, bir hükümdar
dadır.

B — *Halk iktidarı* : *Millî hâkimiyet*
sası, iktidara bir hükümdar ortaklığını
rurî olarak da millî hâkimiyet prensibini
kabul etmek ve bu prensip içinde de, ge
gulatmak mantığına uymuştur. Bu; millî
millet mânevî şahsiyetinin iradesine tâb
kın, kendi kader işlerini, bizzat kendi
olarak anlaşılmalı gerekir.

C — *Kuvvetler birliği prensibi* : Millî
yani, içinde bulunulan Birinci Dünya Savaşı
tirdiği çok müşkül kuruluş ve gelişme şartları
tülebilmesi ve şahsî iktidarına dayalı re
devlet iktidarlarının tümünü, onu hiç k
paylaşmadan bir merkezde toplamak —
keзде toplamak — gerekmiştir. İktidar,
tidardır. Millî irade ve binaenaleyh onu
cezzî etmeden, bir mecliste toplanmalı ve
bir mecliste toplanmalıdır.

D — *Lâiklik prensibi* : Kuvvetler birliği
rulacak bu millî hâkimiyet cumhuriyeti,
lâiklik prensibi istidatlı müesseselere

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

takdir edilmesini gerektirir. Fakat, idarî - icraî tasarrufların bir usule ve müeyyideye bağlandığı halde — meclisi kontrol gibi — teşriî tasarrufların takdiri, bir usule ve müeyyideye bağlanamamıştır.

Bundan başka, 1924 Anayasası, 1876 nın kozmopolit devlet prensibi karşısı, millî devlet prensibini; statik Osmanlı hayatına karşı, dinamik toplum ve onun inkılâpçı devlet prensibini; yarı sömürgeleşen tanzimsiz iktisat prensibi yerine devletçilik prensibini kabul etmektedir.

1924 Anayasasının bu ilkelere uygun müesseseler kurması. Bu Anayasa, ilkelerinin kat'î sonucu olarak, şu nitelikteki devleti kurmuştur :

1 — İktidar ve temsil inhisarcısı bir hâkimiyet ve tek meclisli parlâmento : 1924 Anayasası, dayandığı millî hâkimiyet prensibi dolayısıyla, bütün iktidarı kendinde toplayan bir parlâmentoya ulaşmıştır. Bu parlâmento'nun nitelikleri şunlardır :

A — İktidar inhisarı : Bu parlâmentoda toplanan bütün iktidar, prensip itibariyle, «Kayıtsız - şartsız halka ait olacaktır» ve onun bir ortağı yoktur. O halde, bu parlâmento

A — *Meclise bağılılığı* : Bu hükûr meclise bağılıdır : Tamamiyle meclisten da; meclis kanun ve kararları ile çevrili lis tarafından her an düşürülebilinip, demeyişi ile mesuliyeti hususunda, bu

B — *Siyaseten dinamikliğı* : Faka kurduğı siyasî sistem açısından, pek d kûmet niteliğindedir. Bir başbakan lid yanması, meclisle münasebetlerinde v imalinde onun üzerinde pek müessir o ter hükûmetlerin dinamikliğı ile donatr

3 — **Şahsî iktidar yeteneklerinden ve nötralize edilmiş bir devlet başkanlı rutiyet hükümdarlarının şahsî iktidar için, şimdi, böyle bir yola gitme imkân başkanlığı yaratmıştır.** (Bu devlet baş oluşlarını, rejimin siyasî veçhesi içinde

İşte bu nitelikleri ile de, 1924 Ana ranlığı ve bakiyeleri yerine, bir halk h demokrasi icinde kalkınma yollarının a

Bunların sonucu olarak da, hürriyet düzeni içinde bu kadar iktidarların toplandığı bir oligarkiyetine dönülmüştür. Bu da, sonunda, bir ihtilal Binaenaleyh, bundan sonra, böyle mutlakiyetere bir Anayasa düzeni kurma; onun içinde de demokrasi önleyecek bir sosyal devlete ulaşma ihtiyacı ilah olarak aranmıştır. İşte bunun ilkeleri ve müesseseleri c

III — 1961 Anayasasında durum :

Buraya kadar söylenenler şunu gösterir ki, gelişmelerimiz, türlü kaynaklardan etki almaktadır. Bir tanesi, bizzat kendi anayasacılık hareketleri diğeri, çağdaş demokrasilerden gelen mirastır. V de, içinde bulunduğumuz toplumsal şartların, so olarak seçtiğimiz batı uygarlığı yolunun ilham ve ları, birer birer inceliyelim :

1 — Çağdaş demokrasilerden gelen siyasal Anayasası, çağdaş demokrasiler açısından baktığı hâkimiyet, temsilî hükûmet, kuvvetler ayrımı, pa nen müesseseler üzerine dayanmaktadır. Bir ba mek gerekirse diyebiliriz ki, birbirinden ayırarak ter hükûmet prensibine dayanmaktadır; Devletin bu dört siyasal ilkenin telkin ve zarureti altında k

sıran, mecliste tecelli etmesi inancına millet mânevî şahsı, kendi kaderini iradesine bağlıdır ve onun iradesinde hibi olan mânevî şahsiyet, en üstün yetin sahibidir. Bu arada — ve binaen kimiyet gücünün icrası hakkı — mü merkez eder. 1924 sistemi, bunu söy

1961 sistemi ise birer faraziye ol. Açıkça, bir millî irade, bir mânevî ş yelerine gitmeğe ihtiyaç duymaz. On alanlarından ibarettir. Her yetki, An fından, Anayasada gösterilen yolda ic bu icra hakları da, o organların ken ğildir. Asıl olan şudur : Ortada bir d yatından hâsıl olan bir otorite, bir er vardır. Bu otorite, hiç bir makamın b olmaz. Bu otorite, devlet hayatında millete ait olarak devam eder. Millî devlet otoritesinin, Anayasada gösterilen çerçeve içinde, millet adına Binaenaleyh, şu veya bu faaliyet alan söz konusu olabilir; fakat, şu veya bu hâkim — inhisarî bir şekilde üstün ması bahis konusu olamaz.

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

sına göre icra uzvunun da bir orijiner iktidar kullanmak (derivé) iktidar kullandığı ileri sürülerek kuvvet mevcut olmadığı da ileri sürülebilir. Fakat icra u mevki verilmesi, 1961 Anayasasının sun'î bir müdah bir şey değildir. Aslında ve tabii mantığında 1961 An demokrasilerin birbiriyle irtibatlı prensipleri aras ayırımına da yer vermiştir. Bazı edebiyatları ihmal e lü devlet iktidarlarının türlü devlet organları eliyle terilen yolda ve ölçüde ve birbiri karşısında kullan koyduğu ve bunun da, ayırımı teşkil ettiği bir vâkiad

D — *Parlmanter sistem* : 1961 Anayasasının, nın nazarî manzarası altında uygulamaya savaştığı mi, artık, su üstüne çıkardığı söylenebilir.

Türkiye'de parlmanter rejim ilkesi, uzun zaman rejim» ile karıştırılmıştır. 1876 da, Türkiye'ye, parlâ jim gelmiştir. Şu anlamda ki : İktidarın, halife - su tecelli ve temerküz ederek, onun tarafından — faka le — uygulanması sisteminden çıkılmış; iktidarın, b tan» - «İki meclisli, bir parlâmento» ortaklığı altın yoluna gidilmiştir. Vâkıa, biraz önce de belirtildiği ü timiz, iradesi ve hukuku her şeyin üstünde olan «hâk menark» a, ona bağlı bir hükûmete dayanmaktadır ile çevrilmiş ve sınırlandırılmıştır. Fakat, tarihî ak

yolu ile tek kaynak olan halka dayanma ruiyet temelinin, bu meclis yoluyla sağla parlamantarizm eşkâline ve ruhuna gömiştir: Ya tek parti kanalıyla, ya da parti ile, meclis, hükûmete tâbi durumdadır. mevcut olmamaktadır.

Bu gerçeklere rağmen, ortada, bir sistemi, çok kişinin gözlerinde, bir partibep olmuştur. Aslında parlamantarizm, mümkün olan — unsurları ve işleme n Anayasasında var olmuştur denebilir. Ş Büyük Millet Meclisine, sorumluluk müğü halde, meclis faaliyetlerine katılımış tarzında şahsiyetli, imkânlı, yetkil Meclisi de, parti hükûmetleri kanalıyla edilmekte ve nihayet, fesih mekanizmas mâruz bulunmakta ise de, hükûmeti der şahsiyetli, imkânlı, yetkili bir uzuvdur. yetkili uzvun birbiriyle münasebetleri yol açacak tarzda olmasına rağmen, der itibarla, parlamantarizm, 1876 ve 1924 le bir haldedir.

Bu müşahhaslığı, şu unsurların kıs kere daha teyit eder. Tarafsız bir devlet

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

2 — Bu prensipler altında, anayasacılık gelişmiş
olarak yer alan prensipler : 1961 Anayasasının da
kelerden bazılarını, gene çağdaş demokrasilerin d
ilkenin etkisi ve ışığı altında, bu dört ilkenin hem t
de yerli şartlara uygun sonucu olarak teessüs ede
olarak gösterebiliriz. Bir başka deyimle, bu ilkel
yerli şartların gerektirdiği bir millî lâik devletin,
kurulup işlemesini sağlayan prensipler olarak gös
millî, lâik devlet ilkeleri ile varılmak istenen dem
kesi, Türkiye'ye millî anayasacılık gelişmelerimizi
gelmektedir. Şöyle ki :

A — Millî devlet, milliyetçilik prensibi : 1961
ratorluğun İslâm ümmetçiliği esprisine; onun k
yapı sistemine aykırı olarak, Türk milliyetçiliği e
sosyal yapı sistemine sahiptir. Hemen eklemek gere
sa, aynı zamanda, bir yandan islâmcılık, bir yandan
lerinde gelişmeğe elverişli bir dar milliyetçiliği de
Diyebiliriz ki, Anayasanın dayandığı milliyetçilik ve
millî devletin, bilhassa, reddedici, menfi unsurları
lirten bir keyfiyettir : Kan, renk, itikat ve millî sını
ma unsurlarından temizlenmiş bir milliyetçiliktir b
letin, kana, renge, her hangi bir itikat demetine, m
aspirasyonlara dayanmayı reddedip, tarihin doğu
birlikte yaşama duygu ve zarureti üzerinde devam e

etmek gerekir iken, bir yandan da, bu bil-
 şanılan şartlar açısından kavramağa ceho-
 le söylemek daha münasıptir : Ekonomik
 lardan, evvelce kabul etmiş bulunduğum
 nünden gösterdiğimiz sapmalardan kurtu-
 tilâl sonunda, lâiklik prensibini, mücerre-
 bir tez, çözüm yolu bulma kolaylığı vere-
 lâkki etmemek; Türkiye şartları açısından
 teva içinde neden ibaret olacaksa, — bu
 te — bu muhtevası ile telâkki etmek lâ-
 «Lâiklik, din ile devletin birbirinden ayrı-
 tin dine karışmamasıdır» şeklinde özetley-
 ile yetinmemeliyiz. Çünkü, böyle bir telâ-
 rifindeki — unsurlardan birisi pek açık
 açık bir unsurdur. Devlet gücü açık - s
 sahadaki müdahalesi, hemen belli olan b
 le açık bir unsur ve güç değildir. Onun,
 halesi, ilk bakışta seçiliverilemez. Din, b
 yen bir tesir gücü ile, her şeyi — devleti
 tesir alanı içinde tutmasını bilir.. Binaen
 ile devleti birbirinden ayırdığımız halde
 devletin müdahalesinden âzade kıldığımız
 dinle müdahalelerini kolayca teşhis edip
 yönden, her an mümkündür — gerçekt
 mu bütün yasavıslarının her yönünde di

ANAYASA'NIN MÜDİR PRENSİPLERİ

nan muhtariyetine kavuşturmadır : Kılığında - yet ve vesayetinden, nikâhına, ölümüne, ticaretine her noktada kişiyi, gurupları ve devleti, serbest doğrusu, bilim ve beşerî ahlâk kuralları içinde kavuşturmadır Böyle olunca, lâiklik prensibi, bir yüksek icra kademelerinde din prensibini, dinî yönetimi bertaraf ederken, aynı zamanda, beşerî her yönünde dinin, kişi - gurup yaşayışlarını kon müeyyidesi altına almasını da bertaraf etmek gibi da ihtiva etmiş olur. İşte 1961 Anayasası, gene k gelişmelerinin, 1924 Anayasas içinden geçerek g prensibi de, müdir ilkelerden biri olarak benimser

Bu prensip; bu hali ile, yani gerçek mahiyeti i riyetini, bütün şumulü ile kabul eder; şu anlamda ratık, istediği dinî inanç zümresine sahip ve tâbi derece hürdür. Keza bu prensip, ibadet hürriyeti Şu anlamda ki, bir beşerî varlık, sahip ve tâbi ol gerçek imadet ve merasimlerini, noksansız olarak hakkına da, son derecede sahiptir. Daha sonra, bu tm, dinî öğrenim ve öğretim hakkını da kabul eden bir beşerî varlığın, kendisine ve çocuğuna, istediği vermek, almak, öğrenmek, öğretmek hakkına, sahiptir. Nihayet, bu prensip, Türkiye şartlarının gere lâm dininin, genel idarenin bir tâlî cüz'ü vüs'atin

daş uygarlık telâkkileri, müesseseleri, y
maktadır.

C — *Demokrasi prensibi* : 1961 An
yandığı siyasal ve sosyal gelenek sonuc
melerimizin getirdiği demokrasi prensibi
denebilir ki, demokrasi, 1961 Anayasas
ona uygun başka müdür ilkelerin sonuc
bir siyasî hayat tarzı veya bir siyasî mek
iddia yerindedir, doğrudur. Fakat biz, b
ruz : Demokrasi, Türkiye’de, üzerine s
kendisine göre siyasî mekanizmanın işle
bidir. Böyle olmalıdır ve Türkiye’nin bir
diği gelişim, siyasî teşkilâtın, demokras
leceğimiz böyle bir prensibe dayanması
manın böyle bir prensibe göre işlemesi
bir gelişimdir. Onun için, 1961 Anayasas
rimizin olumlu bir mirası halinde gele
mokrasi prensibini — benimsemiştir.

O halde, burada, üzerine siyasî teşl
sine göre bu teşkilâtı ve mekanizmayı k
yasa tekniği ve anlamı açısından neyi i
lim :

Demokrasi deyimi, genel olarak bir

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

seçmeyi bulup tercih yapma imkânını, gücünü ifade eden ve bu gücü ile de tercih edilmiş bulunan bu hareket hattını, tıpkı bir otoriteleri — yasama ve yürütme uzuvlarını — iftiharla taşıyan bir hareket hattı olarak tanımlayabiliriz.

İşte 1961 Anayasası, bir yandan olaylar karşısında kararlı ve kanunlar alanında kalarak — bir hareket hattını temsil edip, seçip, tercih yapma gücünü yasama ve yürütme organları arasında paylaştırırken; öte yandan, onların bu gücü, aslî sahip olanların elinden alınmalarını önlemek için, onların bu gücü kullanmalarını devrî seçime bağlamıştır. Bu itibarla, 1961 Anayasası, bir hareket hattı ve tedbir tercih etme gücüne (siyasal iktidar olan organların, otoritelerin — siyasal iktidarın — devri) sahip olması gerekir ki, bu durum, bu seçimden gelme keşif ve keşif yasasına, demokratik temelini vermektedir. Bütün bunların bu temel fikir ve müessese üzerine dayanır.

Siyasal iktidarın seçime dayanması, seçimden gelme keşif yasasının bir icadı değildir : Bu husus, anayasacılığın zengin olumlu bir mirası halinde 1961 Anayasasına gelmiştir. Anayasacılık gelişmelerimiz bu hususta, enteresan bir seyir izlemiştir : Mutlakiyetçilikte, bir hareket hattı, bir tedbir tercih etme yetkisi — Tanrı tarafından gösterilmiş, teşkil edilmiş siyasal iktidar olan — Halife - Sultana ait idi. Yani, siyasal iktidarın seçim dışı bir yol ile gösterilmiş olurdu.

b — Siyasal iktidarın devamında da kamusal mahiyet: Siyasal iktidar olayı etrafında kuruluştaki mahiyet, onun, yalnız, seçimden, hattâ de olsa, tamamiyle kurulmuş olamaz. Siyasal iktidarın yapacağı tercihleri, kamu rızasına dayanması burada, siyasal iktidarın, tercihlerini kamu rızasına hazır edeceği her hareket hattını, alacağı her referandumla beliren rızalarına veya seçmenler tarafından seçilen seçim mukavelesine — seçim beyanname ve vaatlerine — dayanması anlamında değildir. Siyasal iktidar, her hangi bir devresinde, vaktinde karşısında, evvelce verdiği seçim mukavelesinde tercihte bulunabilir. Hattâ bu mukavelede aykırı bir tercihte bile bulunabilir. Bu onun kamusal mahiyetini bozmaz. Yeter ki, hareketin Anayasa hususundaki tercihi, Anayasa içinde kalmış ve uygun bir faaliyet teşkil etmiş bulunsun. Siyasal iktidarın onu demokratik mahiyet üzerine oturtan hareketi seçimden gelmek suretiyle kamu rızasının ifadesi şeklinde de, bu faaliyetlerin mevcut Anayasa içindeki suretiyle kamu rızasına dayanmış olması da kamu rızasını ifade eden bir vetire olmaktadır. Siyasal faaliyetlerin Anayasa içi bulunması, kamu rızasını ifade etmektedir. Her olayda, kamu rızasını ölçme işi mümkün değildir. Fakat, önceden kabul edilmiş

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

sasını demokratize eden husus, onun demokrasi olduğunu belirten husus, siyasî hayat içinde, her hâlde bu işlemesinden, kamu oyu üzerine etkiler gelen bulunmasına imkân vermesidir.

3 — Sosyal ilerleme yönümüzün, içinde bulunduğu şartların telkin ve ilham ettiği prensipler :

1961 Anayasası, bilhassa, başka prensiplere de, sosyal ilerleme yönümüzün zarurî kıldığı, toplumun gerektirdiği prensiplerdir : İnsan hakları prensibi.

A — Geniş bir insan hakları prensibi : Bu prensip, yasacılık gelişmelerimizin olumlu mirası olarak tarihsel ve meşru bir prensip olarak zikredilmelidir. Eski anayasanın onu telâkki tarzımızdaki bir özelliği sosyal ilerleme yönümüzün ilhamı olarak, burada göz önüne alınmalıdır.

Gerçekten, daha 1876 Anayasası, hattâ ondan önce monarşi içinde bu anayasaya doğru vâki gelişmeler insan hakları kavramı ortaya çıkmıştı. Hattâ denebilir ki, anayasalı devlet hayatına doğru götüren ilk gelişmelerden birisi, insan haklarına taallük eder : «Tanzim

Gerçekten, Atatürk, toplumumu termiştir. Bu, Türk insanının, çağdaşmasıdır. Çağdaş uygarlık düzeyi, kişrinde kökleri bulunan klâsik hürriyet baskıya karşı direnme haklarından vları da değiştirerek — daha bir serite 1961 Anayasası, kişiyi bu düzeyinpek geniş bir insan hakları kavramın sen, içinde bulunduğumuz toplumsa gerekiyorsa, bu demokrasi de, ancak olabileceğinden, Türk insanının geli zarurî olarak 1961 Anayasası içine y itibar nazarına alınınca denebilir ki insan hakları prensibini, yöneldiğim ve içinde bulunduğumuz toplumsal ne dayanak yapmıştır.

B — *Sosyal devlet prensibi* : F tarzına göre toplumsal ilerleme yön toplumsal şartlara göre bilhassa za let prensibidir.

Sosyal devlet kavramı ve tatbika dir. Anayasamız, sosyal devlet ilkesi olduğunu, gayet tabiidir ki, tarif et tariflilik, her kamu görevlilerine vel e

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

dayandığı toplum katları ve toplum münasebetleri rasyona girişmeden, gene batının liberal ekonomisinde vericilik ıslahları ile elde edilecek hâsılalarla, rumda olanları da himaye etmeden ibarettir. Tabii nomiye hâkim özel teşebbüsler elinde olacak ve kapitalin teşviki ve hattâ mecbur tutması yoluyla ve faaliyetiyle, iktisaden zayıf olanların himayesine doğru iktisadî himaye — başka bir deyimle, iktisadî seviye arttıkça, toplumun, sosyal münasebetler alanındaki problemleri de çözümlenme yoluna girecektir. Bu faaliyet verimliliğin gerektirdiği enfra strüktür alanında çalışmak; iktisaden zayıfların, artan hâsıladan yararlanma mevzuatı yoluyla kanalize etmek gibi vazifeleri yerine getirmesi ve «refah toplumu» nu gerçekleştirmiş olmasıdır.

Oysa ki, Anayasamızın, Atatürk'ten beri gelen gelenek içinde bulunduğumuz — ve Türk toplumunu, yeni bir yoldaki dini aramağa doğru iten — toplumsal şartların meydana gelecek bir yorumu ile varılacak sosyal devlet anlayışının veçheleri, daha başkadır.

Anayasamızın, Atatürk'ten beri gelen kaynakları ile beraber, ekonomik yeterlilik ve bağımsızlık halkçı bir siyasal iktidar olayı yoluyla gerçekleşmesi naenaleyh, Atatürk idrakine uygun olmak ihtiyacını

Türk halkı, kendisini işsizlikten, eğitimsizlikten, yoksulluktan, yat seviyesizliğinden kurtaracak bir düzeni kurmak için, ancak bu yol ile, kendi kaderini, işe, eğitime, bilim ve teknolojiye yükseltebilir. Bu hizmetler, sadece, ekonomik gelişmeye dokunan devlet faaliyetleri ile değil, haksızlıkların ortadan kaldırılması ile verilebilir. Sosyal devlet, bu hizmetleri sağlamak için, faaliyetleri göstererek verme ve bunun gerektiğini sağlamak için elde etme ve harcama yolu olan devlettir. Devlet, sosyal devlet; toplumsal yapıya müdahaleler yaparak, sosyal adalet kanizmasına tesirler ederek i- mülkiyet, toprak ve diğer haklar üzerinde, halkın maddî ve mânevî haklarını korumak için de bir tanzim yapan, bunları, sosyal ve iktisadi haklar ile rasyonazizasyona tâbi tutan; ii - Kamu yararı için, kamu hizmetlerinde ve hattâ başka noktalarda, âdâlet ve sosyal adalet için; iii - Bu yeni tanzim, rasyonazizasyon ve arttırılması için, arttırılan verim ve gelir ile de, topluma, bilhassa işsizlere, toplumun umum hayat seviyesini ilgilendiren alanları geliştirir.

Anayasanın, mülkiyete, toprağa tanındığı, sosyal adalet şebbüse gösterdiği sosyal mahiyete uygun olarak, sosyal ve iktisadî halk menfaatleri amacı için, sosyal adalet için. Bu da, bu Anayasanın, yukarıda gösterdiği, sosyal devlet devlet anayasası olduğunu ifade eder.

Keza, Anayasanın, mülkiyeti, toprak

ANAYASANIN MÜDİR PRENSİPLERİ

Şimdi, bu hususun etüdünü bir tarafa bırakan şema vermekle yetinir isek diyebiliriz ki, 1961 Anayasası, bir yandan parlamanter şekil içinde fonksiyon yandan da, bir hukuk devletinin teminat müessesesi işletmeğe uğraşır.

1961 Anayasası, parlamanter eşkâlinin gerekli olduğunu şöyle göstermiştir : Siyasal iktidarın icrasında bizzat bulunmayan, ama, devlet yetkilerinin - yasama ve yürütme âhenk içinde kullanılmasını sağlamada rolü olan senato bir devlet başkanlığı...

Bu makam, bir yandan yürütme organının başkanı su ilk kademesidir, fakat, parlamanter monarşi veya de olduğu üzere, kabinenin siyasî lideri yürütmenidir. Yürütme organının var olmasında, bir çok taraflı mamlanmasında rolü vardır; fakat yürütmenin yetki sorumluluklarında; tecrit edilmiş bir makamdır. Tarafsız yacak müessesesevî, hukukî tedbirlerle himaye edilmiş siyasal savaş alanından da tecrit edilmiştir : 7 yıllık tekrar seçilemezlik ve fakat senato üyeliğine geçiş.

Parlimanter eşkâlin gerekli kıldığı ikinci organ senato liderliğindeki hükûmettir. Bu hükûmet, kuruluşunda bir başbakanın teşebbüslerine ve takdirlerine biraşırı luluğunda ise, birleşik sorumluluk müessesesi yoluyla

itidal unsuru; bünyesindeki kısmi Anayasa ilkelerinin ve müesseselerinin. Bu yönü ile çağdaş benzeri müesseselerden ayrılmıyordur.

1961 Anayasası, bir hukuk devleti olarak kurmak ve işletmek istediğini söyleyerek, tam anlamı ile bağımsızlığını kurmada ve onu, sırf kendisiyle işletmektedir. Geniş yargı yetkisi, hükûmet ve kendi kazaî kontrolünün alanı içine giren diğer devlet organları ile, kendi işlevlerini yerine getiren yasama ve yürütme organlarının ell

1961 Anayasası, hukuk devleti olarak kurmak ve işletmek istediğini söyleyerek, bir de, Anayasa Mahkemesi kurma ve yürütme organlarının Anayasaya uygun olarak işlevlerini yerine getirmesini, iktidarın hukuka bağlanmasının mü

1961 Anayasasının, işaret ettiği ve bunu zaman içinde gerçekleştirdiğini söyleyerek, yaşama şansına kavuşabilecektir.